

POSKUS POJASNITVE VPRAŠANJA O IZVORU TRUBARJEVEGA RODU

Podatki o Trubarjevih prednikih in poreklu segajo le malo nazaj od začetnika slovenske književnosti, kar ustvarja odprt prostor za različne hipoteze o njegovem izvoru. Ob zanimivem izsledku, da se danes v Sloveniji nihče ne piše Trubar in da niti v okolici njegovega rojstnega kraja ni najti vsaj podobnih priimkov, hkrati pa obstaja več toponimov Trubar* na območju Bosne in Hercegovine, dežele, od koder so se v poznem srednjem veku zaradi napredujoče turške nevarnosti proti zahodu preseljevale opazne skupine prebivalstva, se porajata vprašanji, kje dejansko iskati izvor njegovega rodu in kaj je botrovalo izginotju priimka. Ker je v Trubarjevi biografiji in njegovih prizadevanjih kar nekaj dejstev, ki njega in njegovo rodbino povezujejo z južnoslovanskim prostorom, sestavek med drugim pojasnjuje, zakaj ni mogoče povsem izključiti domneve, da gre tudi izvor Trubarjev iskati v tej smeri.

izvor Trubarjevega rodu, današnja pogostnost priimkov slovenskih piscev od 16. do 19. stol., hipoteze o nastanku priimka Trubar

Data on Primož Trubar's predecessors and origins do not date back much before his birth, which leaves a lot of space for speculation regarding his background. There is an interesting fact that the family name Trubar no longer exists in Slovenia and that this family name or similar ones are not to be found even in the vicinity of his birth place. However, there are several toponyms Trubar* found in the area of Bosnia and Herzegovina, from where some of the population migrated westwards in the late Middle Ages because of the growing Turkish threat. These two facts evoke questions as to the origins of Trubar's family and what contributed to the disappearance of his family name. Since there are some indicators in his biography that relate him and his family to the South Slavic space, the article explains why it is impossible to entirely exclude the hypothesis that the origin of the Trubars might also be sought in this direction.

origin of Trubar's family, frequency of family names of Slovene authors from 16th to 19th century, hypothesis on formation of family name Trubar

Naloga znanosti ni le iskati čim bolj ali čim trajneje veljavne odgovore na vprašanja, ampak tudi identifikacija problema, torej ustrezna zastavitev vprašanja ali odprtje vprašanja na področju, ki nekako velja za neproblematično, preučeno. Tako se je tudi v splošno sprejetih nazorih o Trubarju uveljavilo nekaj mnenj,¹ ki verjetno

¹ »Pred prvo svetovno vojno je del teh urbarjev [gospostva Turjak] precej na hitro pregledal zgodovinar Anton Kaspret [...]. Odtlej se je zdelo, da je o Trubarjevem rodu že vse znano in neovrgljivo ter predvsem nepreverljivo.« (Golec 2009: 45.)

koreninijo še v času zgodnjega opaznejšega zanimanja za Trubarja (od Aškerc naprej, še posebej pa ob 400-letnici rojstva) (Melik 1986: 15) in ki nemalokrat ne temeljijo na čem več kot na namigih, hipotezah ipd., a so se vendar uveljavile kot splošno sprejete. Ob priložnosti, 500-letnici Trubarjevega rojstva, so nastale raziskave in premisleki, ki postavljajo pod vprašaj npr. splošno sprejeto letnico rojstva, lokacijo rojstne hiše in dejanski Primožev priimek (Golec 2009). V zvezi z naslovno problematiko tako razpravljam o nekaj razmeroma težko dokazljivih, a nikakor izključljivih povezavah.

Pregled razširjenosti priimkov in imen v Republiki Sloveniji v bazi, ki jo vodi Statistični urad RS na podlagi centralnega registra prebivalstva pri Ministrstvu za notranje zadeve RS, namreč ob vnosu priimka Trubar pokaže, da nosilci tega priimka v Republiki Sloveniji ne obstajajo oz. da jih je manj kot pet (ta pridržek je statistična obveznost za zaščito identitete in se uporablja tako pri zelo maloštevilnih kot neobstoječih priimkih). Prav tako v Republiki Sloveniji po stanju z dne 31. 12. 2007 ni nikogar, ki bi se pisal Truber ali Trobar ali Trober ... Da bi se izognil morebitni napaki (da bi npr. v Sloveniji obstajale osebe s temi priimki, a bi jih bilo manj kot pet), sem s pomočjo baze telefonskih naročnikov preveril obstoj navedenih priimkov v naseljih, prometno in migracijsko najbolj povezanih z območjem Rašice (Velike Lašče, Ribnica, Ljubljana ...), a tudi tam ni bilo najti nikogar, ki bi ustrezal iskanemu. Priimek Trubar torej pri nas ne obstaja (niti v različicah), za primerjavo pa sem v omenjenem centralnem registru pogledal še pogostnost drugih priimkov predstavnikov slovenskega protestantskega gibanja iz 16. stoletja (prebivalcev s priimkom Krelj je v Republiki Sloveniji 56, Dalmatin 10, Bohorič 19, Juričič skupaj z Juričič 30) in njihovih nasprotnikov (Hren 1476) ter priimkov nekaterih slovenskih avtorjev, rojenih v 18. in 19. stoletju (Vodnik (373), Prešeren (340), Jenko (1620), Gregorčič (651), Cankar (445), Aškerc (90), Kette (9, skupaj s Kete 173), Levstik (309, skupaj z Levstek 832), Murn (600, skupaj z Muren 686), Župančič (52, skupaj z Zupančič celo 5155)). Ker naj bi na Rašici v času Primoževega rojstva bilo celo več nosilcev tega priimka – Mihael Glavan v Albumu poroča o treh (Glavan 2008: 7) –, torej tudi več družin, se seveda postavi vprašanje, kaj se je s tem priimkom v petih stoletjih zgodilo? Brez obširnejše preučitve primarnega gradiva (urbarjev, župnijskih matičnih knjig ipd.) je manj gotovo iskati dokončen odgovor, zato zaenkrat le nekaj hipotez: Trubarjevi potomci so odraščali v Nemčiji in se kot protestanti pač nikoli niso mogli vrniti v očetovo deželo, ki so jo že od 80. let 16. stoletja postopoma zajemali valovi rekatolizacije; preostali Trubarji so bili v veliki meri žrtve uničujočega turškega napada na Rašico ok. 1528; rod Trubarjev je po moški liniji (torej kot prenašalec priimka) v naslednjih desetletjih/stoletjih izumrl »po naravni poti«; po zmagi rekatolizacije so nosilci tega priimka raje (pod prisilo?) opustili z verskim razkolništvom kontaminirani priimek in prevzeli popolnoma drugega.² Katera koli od teh hipotez bi utegnila držati ali tudi če je posamezna

² »Odtlej [po letu 1561] srečujemo v urbarjih samo obliko Truber, dokler ni rodbinsko ime malo pred letom 1614 ugasnilo.« (Golec 2009: 50.)

resnična le deloma, je ne glede na njihovo resničnost opazno dejstvo, da rod Trubarjev ni mogel biti posebno številčen, morda je celo obstajal zgolj v enem slovenskem naselju (Rašici) ali njeni najbližji okolici (ni podatkov, da bi se kdo – izjema je morda duhovnik v Vipavi Gregor Trupar, a tudi njegovo službeno mesto (Glavan 2008: 28) nam ne sporoča ničesar o njegovem poreklu – poleg članov Primoževega rodu, še pisal Trubar). Prav tako teorije, da naj bi njihov priimek (prvotno menda Trobar) izhajal iz službe trobilcev oz. nastal v povezavi s trobljenjem (mnenje, prvokrat nakazano že pri Troštu, 1588, povzemajo tudi številni poznejši avtorji), ne izkazujejo dovolj šne trdnosti. Če bi priimek resnično imel pomensko konotacijo v slovenščini, posebno še tako pozitivno, kot je za tlačanski rod relativno ugledna služba trobilca, ali bi Primož to prezrl in se že na Reki (?) preimenoval v Trubarja, s tem da različica z u-jem ne nosi pomena niti v latinščini niti v grščini niti v nemščini niti v italijanščini?³ Odgovoru bi se verjetno lahko približali s preveritvijo zapisov vseh oblik priimka v turjaških urbarjih in lastnih Primoževih zapisih svojega priimka, dejstvo pa je, da je narečni vokalizem njegovih krajev za potencialno pomenonosni priimek Trobar (pa naj gre za trobiti, trobo, (o)trobe, tropine ali kaj še drugega) dopušča kvečjemu izgovor <Truobar>, nikakor pa <Trubar>.⁴ In če je Primož zapis (in izgovor) svojega priimka res spremenil na Reki, mar sta ga resnično tedaj tako fascinirala hrvaška kultura in jezik, da je tej spremembi svojega priimka ostal zvest vse življenje? Je morda v zvezi z Reko pri njem iskati kaj bistveno globljega od zgolj prve stopnje šolanja daleč od domačega kraja?⁵ Ali pa je jezikovnoizvorno neustrezna poslovenjena oblika zapisa priimka, torej Trobar/Trober, kot je bil priimek zapisan v urbarjih turjaškega gospostva konec 15. in v prvi polovici 16. stoletja?

Velika Primoževa pozornost do hrvaških in drugih južnoslovanskih dežel (Grdina 2008, Rotar 1988), takrat večidel v okviru turškega cesarstva, stiki njegove družine s hrvaškim prostorom (oče, ki je naročil poslikavo cerkve hrvaškemu slikarju; Hrvat Ivan Krabat, mitničar na Raščici), Primožev prvi kraj šolanja zunaj domačih krajev,⁶ neprestan in zasledujoč strah pred Turki in njihovim približevanjem pa so morda kazalniki še ene povezave – da namreč rod Trubarjev ne izhaja iz zahodnodolenjske vasi Rašica, marveč – drznimo si domnevo – se je tja priselil z območja sedanje zahodne Bosne in Hercegovine. V tej državi, večino 15. stoletja še samostojnem kraljestvu, je namreč najti več toponimov Trubar*. V okolici mesta Drvar blizu bosansko-hrvaške meje (zdaj v okviru Federacije Bosne in Hercegovine) namreč obstajata gora in naselje Trubar, ki je tudi sedež občine, v Bosni in

³ Jože Rajhman (1986: 11–12) meni, da je, kljub temu da sta na Reki v tem času obstajali dve šoli, italijanska in glagoljaška, »kaj lahko mogoče, da je v šolskem letu 1520/21, ki ga je prebil na Reki, obiskoval italijansko šolo« in da je tudi pozneje svoje znanje hrvaščine prej prikrival kot razkazoval.

⁴ Podatek pridobljen iz razgovora z informatorjem na terenu.

⁵ Kar zadeva lastne navedbe o rodu, starših, otroštvu in mladosti, je Trubar zelo redkobeseden in teh podatkov očitno ni štel za pomembne.

⁶ Ni dokumentirano, za koliko let in za kakšno stopnjo poklica so ga nameravali šolati na Reki, če ne bi prišlo iz strahu pred Turki do »prešolanja« v Salzburg.

Hercegovini pa je vsaj še en identičen toponim (Trubari v bližini Srebrenice, blizu bosansko-srbske meje) in nekatera podobna poimenovanja (npr. Trubići v Republiki Srbski).

Ker je po porazu na Kosovem polju 1389 začasno vzpostavljena srbska despotovina dokončno klonila pred Turki 1440 in so se Turki od tam neprestano vpletali v notranja razmerja ter priključevali dele ozemlja sosednje kraljevine Bosne ter jo 1463 dokončno vključili v svoje cesarstvo, ni mogoče izključiti, da bi bila katera od družin, verjetno katoliške veroizpovedi, v strahu za svoj obstoj ali iz drugih vzrokov pobegnila iz svojih krajev in se naselila v vsaj tedaj varnejših krajih približno 150 km severozahodno od prvotnega kraja (npr. Trubara pri Drvarju). Da so posamezniki potovali tako iz slovenskega prostora v tedanjo Bosno (misijonarji, potopisci, ujetniki ...) kot v nasprotni smeri, potrjujejo tudi ugotovitve dr. Vere Kržišnik Bukić v monografiji *Slovinci v Bosni in Hercegovini skozi pričevanje, spomine in literarne podobe*.⁷ V srednjeveško Bosno, versko razcepljeno med katolike, pripadnike bosanske cerkve in pravoslavce, so se Turki kot najemniške vojaške enote in zavezniki posameznih fevdalcev začeli naseljevati že od 1414 naprej (Simoniti 1990: 34–35), že sredi stoletja so pripojili ozemlja okoli Sarajeva, po 1463 (padcu bosenskega kraljestva) pa je Madžarska vzpostavila v severni Bosni nekakšno vojno krajino, da je zavarovala svoje matično ozemlje, turški vpadi pa so potekali bolj v zahodni smeri (mimo Like na Kranjsko in v Istro). V razpravi o poglobitvinih komponentah slovenske zgodovine v 16. stoletju tako že Bogo Grafenauer (1986: 45) zapiše, da so v tem času na Slovenskem »[kolonizacijske] tokove s severa do neke mere zamenjali begunci pred Turki iz drugih pokrajin, že v 15. stoletju posamezniki, ki so se hitro spojili z okolico«. ⁸ Prav tako bi se dalo sklepati, da tem novim priseljencem z jugovzhoda vživetje v novo okolje⁹ zaradi enake vere in podobnega jezika ne bi moglo delati posebnih preglavic in glede na značilnosti izoblikovanja priimkov na Slovenskem, do katerega je prihajalo prav v 15. stoletju (Korošec < priseljenec iz Koroške, Kočevar < priseljenec iz Kočevja; podobno tudi pri mariborskih Judih, ki po izgonu konec 15. stoletja v Italiji privzamejo priimek Marpurgo (Simoniti 2003: 47)), bi bilo izoblikovanje priimka Trubar za priseljence iz Trubarov vsaj logično. Morda bi se s tem dalo lažje pojasniti tudi veliko koncentracijo Trubarjev na Rašici in njihovo izjemno maloštevilnost ali neobstoj drugod po Dolenjskem in na Slovenskem nasploh. Če je namreč do migracije prišlo v sredini 15. stoletja, je bil Primož že vsaj pravnuk prvega priseljenca in je zato tudi značilno slovenska imena generacije vnukov (Primoževega očeta in stricev) razmeroma

⁷ Vera Kržišnik Bukić kot eno najzgodnejših literarnih pričevanj o stikih med prostoroma navede prav Prešernovo romanco Turjaška Rozamunda.

⁸ »Že v času turških vpadov v drugi polovici 15. stoletja je prišlo do prvega toka beguncev, ki so s turškega ozemlja prbežali kot posamezniki na Kranjsko.« (Simoniti 2003: 50.)

⁹ Na Slovenskem so, tako kot v večini preostale Evrope, v 14. in 15. stoletju zaradi stagnacije prebivalstva (katere vzrok so bile bolezni, vojne, lakote ...) nastajale pustote (Simoniti, 2003: 33–44), katerih poselitev je zaradi ekonomskih interesov zemljiških gospodov omogočala relativno hitro in neproblematično integracijo priseljenkega prebivalstva v novo okolje.

lahko pojasniti. Nedvoumnega odgovora glede na dejstvo, da najstarejši viri, ki omogočajo razpravljanje o tem vprašanju, torej urbarji gospostva Turjak (Golec 2009: 45), segajo s prvo omembo Trubarjev največ do leta 1482, pa do nadaljnjega najverjetneje ne bo mogoče podati.

Dejstvo, ki ga ne nameravam ob sklepu tega besedila nikakor prikrivati, je, da pomemben del mojega premisleka o nesamoumevnosti splošnega prepričanja o izvoru Trubarjevega rodu temelji na intuiciji in spekulaciji. Pa vendar lahko tudi na ta dva, čeprav manj cenjena, načina oprta hipoteza preučevalcem Primoža Trubarja in njegovega časa omogoči zanimivo iztočnico za potrditev ali ovrženje ter nam omogoči nova vedenja o začetniku slovenske knjige.

Viri in literatura

- ABADŽIĆ HODŽIĆ, Aida idr., 2006: *Bosna in Hercegovina*. Sarajevo: Tugra.
- GLAVAN, Mihael, 2008: *Trubarjev album: romanje s Trubarjem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- GOLEC, Boris, 2008: Trubarjeve prve šole. *Šolska kronika* 17 (41)/1. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- GOLEC, Boris, 2009: Kdo in od kod je bil pravzaprav Primož Trubar? Trubarjev novi »rojstni list« in popravljena »osebna izkaznica«. Sašo Jerše (ur.): *Vera in hotenja. Študije o Primožu Trubarju in njegovem času*. Ljubljana: Slovenska matica.
- GRAFENAUER, Bogo, 1986: Poglavitne komponente slovenske zgodovine v 16. stol. in njihova povezanost. Breda Pogorelec, Jože Koruza (ur.): *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Obdobja* 6. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- GRDINA, Igor, 2008: Primož Trubar na evropski karti duha. *Primož Trubar 1508–1586. Ob petstoti obletnici rojstva*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- JAVORŠEK, Jože, 2008: *Primož Trubar*. Ljubljana: Slovensko protestantsko društvo.
- KRŽIŠNIK BUKIĆ, Vera, 2007: *Slovenci v Bosni in Hercegovini skozi pričevanje, spomine in literarne podobe*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- MELIK, Vasilij, 1986: Mesto reformacije v slovenski zgodovini. Breda Pogorelec, Jože Koruza (ur.): *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Obdobja* 6. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- RAJHMAN, Jože, 1977: *Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- RAJHMAN, Jože, 1986: *Trubarjev svet*. Trst: Založništvo Tržaškega tiska.
- ROTAR, Janez, 1988: *Trubar in južni Slovani*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- SIMONITI, Vasko, 1990: *Turki so v deželi že*. Celje: Mohorjeva družba.
- SIMONITI, Vasko, 1991: *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stol*. Ljubljana: Slovenska matica.
- SIMONITI, Vasko, 2003: *Fanfare nasilja*. Ljubljana: Slovenska matica.
- ŠMITEK, Zmago, 1986: Trubar in Turki. Breda Pogorelec, Jože Koruza (ur.): *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Obdobja* 6. Ljubljana: Filozofska fakulteta.